

Werther lidércfényben

BESZÉLGETÉS LOUIS MALLE -AL

Azon a héten Párizs találkát adott a halállal. Előbb Edith Piaf, aztán még ugyanaz nap, öt óra múlva, elment Jean Cocteau is. Az esti nagy bulvárlap első oldalon hatalmas fényképet közölt: Piaf a kórházi ágyon, alig pár perccel a halála után, az állat valami kendővel kötötték fel. A képbén benne az elmúlás minden iszonyata. A halál friss ígézetében, ebben a szinte hisztérikussá fokozott légkörben mutatják be Louis Malle új filmjét, a »Lidércfény«-t. Cocteau egész életében megérteni akarta a halál misztériumát, Piaf csodálatra méltó akarakterével küzdött ellene, Alain Leroy, a »Lidércfény« hőse elpusztítja önmagát. A film egy öngyilkosság lehangoló természetrajza, s a haláltól megérintett város szokatlan élességgel és ingerlékenységgel oszlott két táborra, mellette vagy ellene foglalva állást.

Egy harmincegynéhány éves fiatalember, szép és intelligens, belekóstolt az élet minden örömebe, az asszonyok szeretik, anyagi gondjai nincsenek — belülről élő halottá vált és habozás nélkül eltépi az utolsó szálat, ami a fizikai létezéshez kötötte. Négyhónapi alkohol-elvonókúra után, a Párizs melletti kis magánszanatóriumban, egy reggel elhátározza, hogy megöli magát. Ezen az utolsó napon visszatér Párizsba és felkeresi régi barátait, ismerőseit. Búcsúzni akar, vagy talán valami csodára vár? Maga sem tudja. Örömmel és tapintatos kedvességgel fogadják mindenhol, de néma segélykiáltását senki sem hallja meg. Reggel visszamegy szanatóriumi szobáscsájába, veszi az előkészített revolvert és a fegyver csövétél gondosan kikapogatva szíve helyét, meghúzza a ravaszt. A halott arc merev és lágy tekintete a nézőkre szegeződik és megjelenik a felírás: »Megölöm magam, mert nem szeretettek, mert nem szerettelek benneteket. Megölöm magam, mert kapcsolataink erőtlenekek voltak, ezáltal megerősí-

tem kapcsolatainkat. Rátok hagyok egy kitörölhetetlen szégyenfoltot.«

A hatás megdöbbenő. Aki kicsit is hajlik a pesszimizmusra és a depresszióra, nehezen tud megszabadulni a nyomasztó érzéstől, melyet a film gyakorol rá. Már csak azért is, mert Louis Malle rendkívüli érzékenységu tehetség és Maurice Ronet, Alain megismerésítője démoni hitellességgel eleveníti meg a lelkibeteg fiú végső kálváriáját. (A »Lidércfény« az ez évi velencei fesztivál Arany Oroszlánjának egyik nagy esélyese volt, de végül is meg kellett elégednie a zsűri különdíjával.) Ez a sötét és depresszív hatás nem csupán egy filmalkotás művészi problémáit veti fel, sokkal mélyebb és általánosabb kérdésekhez vezet el. Az élet értelméről, vagy végső értelmetlenségéről készlet gondolatokra, az életigenlés, vagy a minden tagadás filozófiája kerül egymással szembe.

— Ne higye, hogy az öngyilkosság apoteózisát akartam ezzel a filmmel elkészíteni — válaszolt aggodalmaimra Louis Malle. — Én nem azonosítom magam hőssémmel, igaz, szeretem, sajnálom, de végsősoron elítélem. Nemcsak a környező társadalom, nem csak a felszínes, elégtelen kapcsolatok hibásak abban, hogy idáig jutott —, hanem saját-

Louis Malle forgatás közben

maga is. Az alkoholizmus nem magyarázata magatartásának, csak következménye. Alain életfelfogása tulajdonképpen bosszant és irritál. Nem egy hozzá hasonló fiút ismerem, mind a pókháló foglyai voltak. Sohasem tudtak kiszabadulni belőle és vérük elfolyt, mint a sebesültek vére.

◆ Alain életképtelensége és belső elsvárodása már kifejezetten a klinikai esetek körébe tartozik. »Megérintem a tárgyakat, de már nem érzem őket« — mondja. Gondolja, hogy a lelkibetegségek ábrázolása a művészetben meg tudja találni a kellő kapcsolatot a nézőkkel, akik többségükben mégiscsak egészséges emberek?

— Először is igaz, hogy az az Alain, akit a film bemutat, talán már gyógyíthatatlan, de az ilyen természetű betegségeknel rendszert van egy kezdeti stádium, amikor még meg lehetne akadályozni a betegség kifejlődését. Filmen feltétlenül elgondolkoztat arról, hogy vajon megtettek-e mindent ebben a drámai pillanatban egy ember megmentéséért. Az öngyilkos-jelöltek gyakran beszélnek a tettről, amit el akarnak követni. Amikor Alain azt mondja barátjának: »Szeretném, ha segítenél meghalni«, talán éppen azt akarja jelteni: »Szeretném, ha megakadályoznál benne.« A megrázkodtatás, amit az öngyilkosság kivált, úgy gondolom, a lelkiismeret-hoz szól. De van egy másik szem-

pont is, amiért hiszem, hogy hasznos lehet a filmen. Nem egy ember védődik hasonló fantomokkal és ez a történet talán egy kicsit felszabadítja őket, mint a pszichoanalitikus, aki kibeszéli a betegből szorongásait.

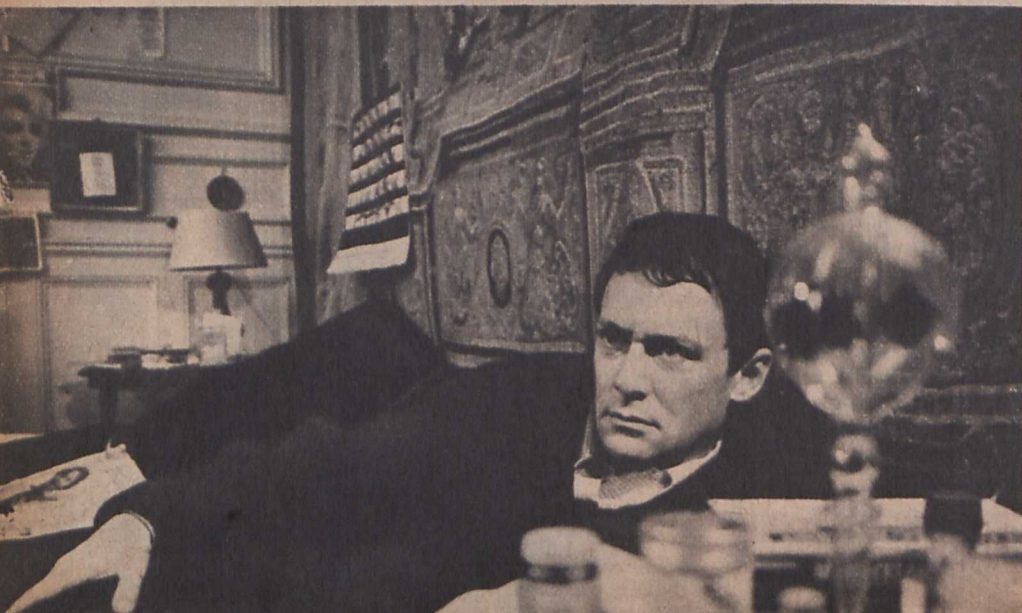
◆ Nem állhat fenn annak a veszélye, hogy a film, éppen művészi szuggesztivitása folytán, a huszadik századi Wertherek öngyilkossági járványát indíthatja el?

— Nem tartom valószínűnek. Ez a probléma hasonlít a bűnügyi filmekéhez. Igaz, vannak néhányan, akiket inspirál a bűntények látványa, de a statisztikai kutatások azt mutatják, hogy inkább elriasztóan hatnak, mint ösztönzően. Érdekes azon is elgondolkodni, hogy a két utolsó háború alatt a semleges országokban, így különösen Svédországban, sokkal több öngyilkosságot követtek el, mint például Franciaországban, ahol a halállal nap mint nap találkozhattak.

◆ Ön is osztja azoknak a nézetét, akik szerint az öngyilkosság korunk általános betegsége?

— Egyáltalán nem. A közelmúltban olvastam ezzel kapcsolatban egy érdekes statisztikai adatot: 1913 volt az öngyilkosságok rekord éve és azóta állandóan csökken a számuk. Persze ezzel nem akarom azt mondani, hogy a magány és a reménytelenség érzése nem tölti el aggodalommal az emberek egy részét. Az öngyilkosság szükségszerű végeredménye a tagadás és csömör morál-

Maurice Ronet — Alain megszemélyesítője

jának. Kedves tervem, hogy megcsináljam a »Lidércfény« ellentétét, megmutatva az élet másik végétét, az életerő, a férfias ellenállóképesség diadalát. Joseph Conrad »Az árnyékvonal« című regényét szeretném megfilmesíteni.

◆ Ezek szerint a »Lidércfény« tragikus lázalma nem az ön érzésvilágának kivetítődése volt?

— Ezt így nem mondanám. Hiszen a művész nem véletlenül találkozik témájával. Lehet, hogy azt a pillanatot a véletlen hozta létre, amikor Drieu La Rochelle 1931-ben megjelent regénye, a »Lidércfény« tavaly a kezembe került, de hogy első pillanatban megragadott és attól kezdve nem tudtam másra gondolni, ez már nem lehetett véletlen. Most nem is La Rochelle művészi kvalitásaira vagy világnézetére gondolkodom, az utóbbival meg kell mondanom élesen szembenállok. De a körülmények különös összjátéka folytán többszörösen érzékenyen reagáltam a regény témájára. Nemrégiben halt meg hasonló módon egy közeli barátom, akít hiába próbáltam tettetől eltántorítani, s ez a tragikus esemény nagyon megrázott. Drieu La Rochelle maga is öngyilkossággal vetett véget életének 1945-ben. A megszállás alatt együttműködött a németekkel és belső meghasonlása kergette a halálba. De a kísérteties sor folytatódik. A »Lidércfény« főhőse élő személy volt, a fiatal író barátja; Jacques Rigaut, aki már egy előző regényhőseinek is modellje. Az ő figurája rejtőzik »Az üres bőrönd« Gonzague nevű alakja mögött. A széparcú, sikeres világfi, aki mindig művészek között élt, de maga semmit sem tudott alkotni (a gimnáziumban a legjobb pajtása egy bizonyos René Chomette, akit később René Clair néven ismerhettünk meg), a dadaizmus e meddő harcosa, hat évvel »Az üres bőrönd« megjelenése után, kábítószerek rabjaként öngyilkos lett. Egy reggel Drieu La Rochelle meglátogatta barátját Chateaubriand egykori házában, melyet szanatóriumná alakítottak át, és a fiatal embert papírlapok előtt ülve találta. »Miért áltatod magad?« — kérdezte tőle — »Tudod te jól, hogy nem vagy író.« A papírlapra Rigaut elő-

Léna Skerla és Maurice Ronet

zőleg éppen ezt írta: »Ti, barátaim, ti költők vagytok. De én a másik oldalon állok, a halál oldalán.« Drieu La Rochelle barátja halála felett érzett első megrendülésében fogott hozzá a »Lidércfény« megírásához. Cselekményét azért helyeztem át napjainkba, mert nem csupán az egykori regényt akartam megfilmesíteni, hanem egy ma is fájdalmasan eleven kérdésre szerettem volna választ keresni.

◆ Ha erről a többszörös ismétlődésről az idő mélységében, a nézőnek nincs is tudomása, de ösztönösen ott éri Alain figurájának jellemző vonásaiban, melyek a filmet egy pszihopata eset megmutatásán túl, a művészi általánosítás rangjára emelik. Alain végső lelkiállapota már orvosi eset, de azok az okok, melyek idáig juttatták — társadalmi jelenségek. Erről nem beszél nyíltan a film, de felkelti érdeklődésünket ebbe az irányba, s ha a film által megadott nyomokon gondolatban továbbindulunk, ehhez a végkövetkeztetéshez jutunk.

Őn körülbelül annyi idős, mint Alain. Alain megtorpant az élet nagy határvonalán, mely a fiatalságot a férfikortól elválasztja. Átélt ön is ezt a válságot és véleménye szerint, mennyire általános jelenség ez a ma harmincegynéhány évesek körében?

Kép a »Lidércfény«-ből

— Amikor Drieu La Rochelle regénye a kezembe került, éppen egy hasonló problematikájú forgatókönyvön dolgoztam, »Ma este harminc éves« címmel. Azt hiszem ezen a válságon többé kevésbé minden érzékenyebb intellektuel keresztül megy, de az élet természetes rendje az, hogy ezen a válságon átláboljunk. A határvonalon innen még elegendő volt a lehetőségeket csillogtatni, belőlük élni, de ezen túl már bizonyítani kell. A film Alain-jének tragédiája az, hogy a célokat, melyek barátai életét kitöltik, nem tudja, vagy nem akarja elfogadni. »Iszonyodom a középszerűségtől« — mondja. S ezért nem csinál semmit. Ő, aki valaha tizenhét éves korában gyalog elment Spanyolországba, hogy Franco rendszerét megdöntse, ma semmi célját nem látja életének. Azokat, akik az OAS régen elvesztett harcát folytatják, groteszknak és ostobának találja. Az éjszakai élet örömeitől megcsömörlött. A parazita létezését nem akarja vállalni. Az igazi szerelmet nem leli meg. »És a szépei: Dorothy, Lydia és a többiek? Ragyogóak és imádják magát« — mondja egy barátnője. »Nem elég szépek. Nem elég jók... Elmentek.«

→ Ez a modern Werther nem azért hal meg, mert nem szeretik viszont, és mert nem érti meg a vi-

lág. Ő nem szeret senkit, és ő nem érti meg a világot

— Igen, de nemcsak benne van a hiba. Mint ahogy nem is csak a világban. Nekem könnyebb dolgom volt. Azzal, hogy megalkottam a »Lidércfény«-t, egyúttal túl is jutottam a válságon. Számomra ez a film egész művészi pályafutásom fordulópontját jelenti. A »Lidércfény«-nyel átléptem a férfikorba, nemcsak gondolkodásmódban, de eszközeimben is lehiggadtam. Ami Drieu La Rochelle regényében keresett és néhol szenvedő volt, igyekeztem egyszerűvé és keresetlenné tenni. Lehet, hogy van, aki konzervatívnak tartja filmkészítési módszeremet, de idegenkedem a modernkedéstől, mert hiszem hogy az igazi modernség a természetességben rejlik.

Ne vegye szerénytelenségnek, de a sors eddig barátságos volt hozzám, és egészen fiatalon — ha nem is mindig megérdemelten — hangos művészi sikereket érhettem el. A »Felvonó a vérpadhoz«, a »Szeretők«, a »Zazie a metróban«, a »Magánélet« után először érzem úgy, hogy sajátmagamból is adni mertem valamit és azt hiszem, ez az állomás az igazi művésszé érés folyamatához szorosan hozzátartozik.

LÉTAY VERA